Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja hyvinvointijaostolle

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2027–2030 (VNS 3/2026 vp)

Asia: Julkisen talouden suunnitelman 2027–2030 säästöt koskien avustuksia yhdistyksille ja säätiöille terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin lausunto

Sote-järjestöjen avustusleikkaukset ovat kohtuuttoman suuria

Julkisen talouden kehysriihessä päätettiin kohdistaa 50 miljoonaan euron lisäleikkaus yhdistyksille ja säätiöille myönnettäviin avustuksiin terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi (STEA-avustukset) vuodesta 2027 lukien. Ennen huhtikuun kehysriihtä kuluvalla hallituskaudella sote-järjestön avustuksia oli päätetty leikata jo 140 miljoonalla eurolla. Hallituksen aiemmin päätettyjen leikkausten ja kehysriihen lisäleikkauksen jälkeen STEA-avustusten taso on noin 190 miljoonaa euroa vuodessa. Avustusten taso oli noin 384 miljoonaa euroa vuonna 2024 ja tänä vuonna vielä 274 miljoonaa euroa. Tämä tarkoittaa, että kolmessa vuodessa (2024–2027) avustustaso putoaa puoleen.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustusten lisäleikkaukset kohdistuvat tilanteeseen, jossa järjestöjen toimintaa on jo sopeutettu, hyvinvointialueiden palveluita on supistettu, sosiaaliturvaa leikattu ja lapsiperheköyhyys on lisääntynyt. Järjestöjen toimintaedellytyksiä heikennetään kohtuuttoman suurilla ja nopeilla avustusleikkauksilla. Samanaikaisesti järjestöjä pyydetään apuun korvaamaan heikentyneitä julkisia palveluita.

Sote-järjestöjen avustusleikkauksista tulee säästöjen sijaan kustannuksia julkiselle taloudelle. Järjestöt tarjoavat tukea, neuvontaa, kohtaamispaikkoja ja vertaistoimintaa tilanteissa, joissa ongelmiin voidaan vielä puuttua varhain. Kun varhainen tuki heikkenee, ongelmat kasaantuvat ja niihin joudutaan vastaamaan kalliimmilla julkisilla palveluilla, kuten lastensuojelun sijaishuollolla tai psykiatrisella erikoissairaanhoidolla.

Julkisen talouden sopeutustoimissa on myös muistettava lasten erityisasema. YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa asettamaan lapsen edun ensisijaiseksi harkintaperusteeksi lapsiin vaikuttavissa päätöksissä. Myös talouspäätösten vaikutukset lapsiin on arvioitava huolellisesti. On varmistettava, etteivät leikkaukset kohdistu lapsiin ja varsinkaan haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin.

On myös tärkeä huomata, että lahjoitusten verovähennysoikeuden laajennus ei kompensoi leikkauksia lainkaan suurelle osalle sote-järjestöistä, sillä vain hyvin varakkailla järjestöillä on varaa ammattimaiseen varainhankintaan, mitä tuottava varainhankinta vaatii.

STEA-avustusleikkausten toteuttamisesta

STEA-avustusten puolittuessa on välttämätöntä priorisoida entistä tarkemmin, mitä sote-järjestöjen toimintaa on järkevä jatkossa avustaa. Leikkauksia ei pidä toteuttaa ns. juustohöyläperiaatteella, sillä näin isojen leikkausten kohdalla vaarana olisi koko järjestökentän lamauttaminen.

Leikkausten kohdentamisessa huomioon otettavia näkökulmia:

- Sosiaali- ja terveysjärjestöt tuottavat yhteiskunnalle merkittävää lisäarvoa erityisesti matalan kynnyksen tuen ja ihmisten kohtaamisen kautta. Järjestön tuki ei vaadi asiakkuutta, se ei leimaa ja sitä on yleensä saatavilla myös virka-ajan ulkopuolella. Kohtaava työ – oli se sitten järjestön ammattilaisen tai vapaaehtoisen tarjoamaa - kannattaa pääosin jättää avustusleikkausten

ulkopuolelle, sillä se vähentää julkisen sektorin avun tarvetta ja kustannuksia.

- Sote-järjestöjen vapaaehtoistoiminta on parhaimmillaan tehokas tapa tukea suurta määrää ihmisiä pienillä kustannuksilla. Laadukas ja turvallinen vapaaehtoistoiminta ei kuitenkaan toteudu itsestään, vaan se vaatii ammatillista työtä: vapaaehtoisten rekrytointia, kouluttamista, ohjaamista ja lasten kanssa toimittaessa myös rikosrekisteriotteen tarkistamista.

- Sote-järjestöjen toiminta on keskeinen osa yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja henkistä kriisinkestävyyttä. Järjestöt vahvistavat arjen turvallisuutta rakentamalla yhteisöllisyyttä, luottamusta ja osallisuutta, jotka ovat ratkaisevia tekijöitä kriisitilanteissa. Paikalliset verkostot, vertaistuki ja vapaaehtoistoiminta luovat valmiutta kohdata häiriöitä ja kriisejä. Jos tästä perustasta leikataan, heikennetään samalla yhteiskunnan kykyä selvitä kriiseistä.

- Kustannusvaikuttavuuden tulee jatkossa olla keskeinen priorisointiperiaate myös järjestöjen avustusvalmistelussa: mihin rajalliset avustusvarat kannattaa kohdentaa, jotta niillä saadaan suurin yhteiskunnallinen hyöty. Tämä tarkoittaa esim. sen arvioimista, kuinka paljon hyvinvointia tai ongelmien ehkäisyä syntyy suhteessa myönnettyyn avustukseen (tavoitettu ihmisten määrä ja koettu hyöty) ja ehkäiseekö toiminta raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarvetta.

- Kustannusvaikuttavuuden arviointi edellyttää myös järjestöjen keskinäistä vertailua: avustuksia tulee kohdentaa niille toimijoille, jotka pystyvät tuottamaan suurimman vaikuttavuuden käytettyä euroa kohden – kohderyhmän vaativuus huomioon ottaen.

Avustusjärjestelmän kehittämisestä

- Kustannusvaikuttavuuden arvioiminen vaatii toimintamallien rakentamista siihen, että järjestöistä saadaan yhteismitallista ja vertailukelpoista tietoa. Järjestöillä tulee olla mahdollisuus hankkia käyttöönsä jo olemassa olevia toimivia seurantajärjestelmiä toiminnan laadullisten ja määrällisten tulosten seurantaan. Tavoitteena tulee olla, että järjestöt tuottavat yhteismitallista tilastotietoa vähintään toimintansa määrällisistä tuloksista.

- Sote-järjestöjen rahoituksen legitimiteetti perustuu niiden tuottamaan yhteiskunnalliseen hyötyyn: ne mm. täydentävät julkisia palveluja, edistävät demokratiaa ja mahdollistavat kansalaistoimintaa. Avoimuus ja läpinäkyvyys ovat keskeisiä tekijöitä tämän legitimiteetin säilyttämisessä. Ne ovat edellytyksiä sille, että järjestötoiminnan yhteiskunnallinen hyöty voidaan tehdä näkyväksi, arvioitavaksi ja perustelluksi suhteessa julkisen rahan käyttöön. Jotta luottamus avustusten vastuulliseen käyttöön säilyy, tulee selvittää mahdollisuutta julkaista järjestö- ja hankekohtaisia keskeisiä toiminnan tuloksia.

- STEA-avustuksia tulee voida joustavasti ja nykyistä laajemmin käyttää myös EU-rahoitusten omarahoitusosuuksina.

- Avustusjärjestelmää on viime vuosina kehitetty, mutta se on edelleen tarpeettoman raskas. Avustusten myöntäminen kahdeksi vuodeksi kerrallaan sekä tuloksellisuusselvitys kahden-kolmen vuoden välein olisi tarkoituksenmukaisempaa kuin nykyinen vuosittainen avustushaku ja tuloksellisuusselvitys.

- Järjestöjen toiminnan pitkäjänteisyys edellyttää ennakoitavaa rahoitusta ja parlamentaarista yhteisymmärrystä keskeisistä avustuslinjauksista.

Kehysriihessä hyvinvointialueille kohdennetut järjestöavustukset

Kehysriihessä hallitus päätti kohdistaa STEA-avustusten 50 miljoonan euron lisäleikkauksen kompensaationa hyvinvointialueille ja Helsingin kaupungille vuositasolla 25 miljoonan euron valtionavustuksen vuosille 2027–2030 alueellisen sote-järjestötoiminnan sekä järjestöjen tekemän terveyden ja hyvinvoinnin edistämistyön kehittämiseksi.

Kehysriihen päätöksen mukaan hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki saavat itse määritellä valtionavustuslain puitteissa kehittämistyön painopistealueet alueellisen järjestörakenteen, erityistuntemuksen sekä tarpeen perusteella.

On hyvä, että sote-järjestöjen huomattavia valtionavustusleikkauksia kompensoidaan edes jossain määrin. On kuitenkin muistettava, että kompensaatio on pieni verrattuna siihen, että STEA -avustusten kokonaissumma putoaa tämän vuoden 274 miljoonasta eurosta ensi vuonna 190 miljoonaan euroon.

Hyvinvointialueiden ja Helsingin kautta jaettavan valtionavustuksen jakamiseen tulee luoda mahdollisimman helposti ja yksinkertaisesti toteutettava malli, jota valmistellaan yhdessä hyvinvointialueiden kanssa. Viimeistään vuoden 2030 aikana tulee arvioida, onko kompensaatiomalli ollut toimiva vai tuleeko nämä avustukset siirtää takaisin STEA:n jaettaviksi.

Huomiona on myös se, että avustusta myönnetään kehittämishankkeisiin. Tämä vie avustamisen suuntaa hankkeisiin, kun tarkoituksena on ollut pysyvän kohtaavan toiminnan rahoituksen turvaaminen.

Pia Metsähuone
Toiminnanjohtaja
Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri ry
pia.metsahuone@mll.fi